

Hva skjer med demokratiet?

Innhold

[Stein Ringen: utfordringer til demokratiet](#)

Nasjonalt demokrati og global kapitalisme

Øyvind Østerud, Hovedinnledning

Grete Faremo, Forberedt kommentar

Bent Sofus Tranøy, Forberedt kommentar

Kaare Willoch, Debattinnlegg

Øystein Dahle, Debattinnlegg

Hva skjer med det lokale demokratiet?

Tora Aasland, Hovedinnledning

Halvdan Skard, Forberedt kommentar

Jacob Aars, Forberedt kommentar

Sigurd Skirbekk, Debattinnlegg

Kjell Eide, Debattinnlegg

Solveig Sukka, Debattinnlegg

Andreas Skartveit, Debattinnlegg

Ingunn Nordervall, Debattinnlegg

Fredrik S. Heffermehl, Debattinnlegg

Konstitusjonelle utfordringer i norsk politikk

Francis Sejersted, Hovedinnledning

Hege Skjeie, Forberedt kommentar

Kaare Willoch, Debattinnlegg

Hva skjer med det lokale demokratiet?

Sigurd Skirbekk

Professor i sosiologi ved Universitetet i Oslo

Da jeg hørte innledningen til Stein Ringen, gikk jeg ut ifra at denne konferansen skulle åpne for en diskusjon om demokratiets framtidsutsikter i neste århundre, og ikke bare om pragmatiske forhold mellom lokalstyre og sentralstyre i dagens Norge.

Sett i et slikt større perspektiv, er det ikke sikkert at knapt seksti prosent frammøte ved et norsk kommunevalg framstår som det største problem for utsiktende til en langsiktig oppslutningen om demokratiske styreformer. Det kan for øvrig godt være at den lave deltakelsen ved siste kommunevalget, særlig blant yngre mennesker, har enkelte forklaringer som kan fortelle noe om en gryende mistillit, og ikke bare noe om ungdommelig likegyldighet. Politikerne skal ikke ta det for gitt at all lav oppslutning kan forklares med at de ikke "nådde ut". Jeg arbeider blant unge mennesker på Blindern og har der møtt personer som så avgjort har hørt partienes budskaper foran valget. De har bare ikke villet ta imot det de ble budt.

Under valgkampen overgikk partiene hverandre i å tilby mer penger til skole og barn og til helse og eldre. Ingen partier ga noe overbevisende løfter til unge mennesker i etableringsfasen og som, stinne av gjeld, skal søke et sted å bo på et boligmarked med priser som bare de veletablerte kan klare å binde seg til. Flere unge fikk ikke noe svar fra partiene på sine mest prekære behov, og valgte å ikke stemme, i protest .

Andre hjemmesittere kan ha valgt å holde seg hjemme i en form for protest mot noe de føler at ikke betyr noe for samfunnets utvikling, eventuelt at de oppfatter den sentrale styring som en overstyring over det lokale demokrati, et forhold som flere har vært inne på.

Atter andre kan ha følt seg oppgitt over politikere som de oppfatter å ville sikre sine stillinger ved å overby hverandre i velferdslofter i vederlag for stemmer. Blant disse kan vi også finne folk som reagerer på politikernes forhold til olje og andre begrensede naturressurser. Mange samfunnsledere later til å betrakte oljeressursene bare i et samtidig økonomisk perspektiv, tilsynelatende uten å bekymre seg over at olje er en økologisk ressurs som skulle vært den viktigste råvare for industriproduksjon i mangfoldige generasjoner: Hva slags forestillinger om vår egen generasjons overhøyhet er det vi har, hvis vi tror at vi har en slags naturgitt "rett" til å brenne opp livsgrunnlaget for framtidige generasjoner? Forstår dagens industriledere - og politikere - at jorda er et romskip, der alle ressurser er begrenset? Forstår vi at overforbruk av ressurser i vår generasjon skaper knapphet, konkurranse, konflikt, og kanskje krig, for framtidige generasjoner?

Det er ikke bare NATUREN mange politikere later til å ta for gitt, som en konstant størrelse. Også KULTUREN blir på liknende vis tatt for gitt. Men heller ikke den form for kulturelt

preget solidaritet, som har vært bygd opp gjennom generasjoner, vil nødvendigvis fortsette på dagens nivå, som et appellgrunnlag for borgernes oppslutning om skatter og kollektive oppofrelse.

Noen kan synes å tro at en slik kulturavhengig moral ikke er nødvendig for å sikre politisk oppslutning, så lenge folk kan tilbys goder betalt av et oljefond. Det er i så fall en både historisk og geografisk svært snever forestilling. I andre land kan vi finne eksempler på politikere som har ment at opprettholdelsen av den kollektive kultur ikke er så viktig, bare de lærer seg å appellere til det de oppfatter som velgernes opplyste egeninteresse.

Da president Lyndon Johnson midt på 1960-tallet søkte oppslutning for sine ganske generøse velferdsordninger, gjennom programmet for "the Great Society", appellerte han ikke til en nasjonal fellesmoral, slik norske politikere ville ha gjort. USA var allerede den gang blitt ganske så pluralistisk. Johnson appellerte til velgernes egeninteresse, for at deres barn skulle få leve opp i et trygt samfunn: Med mer satsning på forskjellige sosiale velferdstiltak skulle grunnlaget bli lagt for å snu en utvikling som på flere felter syntes urovekkende.

Johnson fikk gjennomslag for de fleste av sine forslag, og ifølge US News and World Report for 16. 1.95 hadde amerikanske skattebetalere fra midt på sekstitallet til midt på nittitallet punget ut med fem trilliarder (tolv nuller) dollars til velferdsytelser. Det var da republikanerne framholdt at utbetalingene aldeles ikke hadde stoppet kriminlitetsutviklingen, volden, narkotikatrafikken, famili oppløsningen og de andre symptomene på et samfunn i indre oppløsning. Tvert imot var alt blitt verre på disse tredve årene. Dermed var den instrumentelle form for moralske begrunnelse for solidariteten punktert. Åtti prosent av amerikanerne ville kutte på velferdsordningene, og heller satse på politi og non-toleranse.

Heller ikke vi bør ta det for gitt at solidaritet og moral er noe som kan stampes opp av ingenting, bare vi appellerer sterkt og besvergende nok. Sosiologer vet en del om forutsetninger for hva den solidaritet som politikerne ofte tar for gitt. Vi mener også å vite at solidaritet har strukturelle forutsetninger i forhold til ulike typer av fellesskap. Samfunn kan ikke forstås bare som en masse av mennesker, der hvert individ skulle ha en medfødt trang til å adlyde det et flertallet til enhver tid måtte mene.

Fellesskap med familiemedlemmer utvikles gjennom identifikasjon med noen få mennesker som vi står i et varig og omfattende emosjonell forhold til. Fellesskap i et lokalsamfunn er i større grad basert på kjennskap, interaksjon og interesser, og på oppslutning om en del felles symboler. Et nasjonalt fellesskap kan ikke baseres på personlig kjennskap, her er det avgjørende for solidariteten at folk forholder seg til en felles kultur; til idealer og bilder av land og folk, historie og framtid - "imagined communities", kaller Benedict Anderson det. Det er her grunn til å understreke at disse kollektive bildene verken er naturgitte og medfødte eller vilkårlig konstruerte. Det dreier seg om kollektiv erfaring som hver generasjon må strukturere på en meningsbærende måte.

Det samme kan også sies om et politisk fungerende fellesskap på et sivilisatorisk nivå. Det vil være naivt å tro at et administrative fellesskap mellom nasjonalpolitikere skulle kunne erstattes av et folkevalgt fellesskap, la oss si på EU-nivå, uten at folk har klare bilder av vesteuropeisk sivilisasjon og uten at de slutter om dette. Sivilisasjonsteoretikeren Samuel Huntington har framholdt sju særegne kjennetegn som til sammen har gitt vestlig sivilisasjon dens egenart: den klassiske arv, katolisismen og protestantismen, skillet mellom åndelig og politisk autoritet, de europeiske språkene, det lovbestemt styre, de representative enheter og

individualismen. Det er her grunn til å understreke at den vestlige individualismen ikke bare er en "verdi" som en del mennesker setter pris på. Når den individuelle frihet kan fungere uten lett å forfalle til egoisme, henger det sammen med andre elementer i det samme sivilisatoriske prosjekt: en sterkt utviklet individuell samvittighet med skyld som sanksjonsmiddel, balansert av syndstilgivelse. Dette er en helt annen type moraldannelse enn den vi finner i orientalske sivilisasjoner, basert på familieloyalitet, ære, skam og gjenoppretting av ære gjennom forhandlinger eller rettferdig gjengjeldelse.

Øyvind Østerud har utvilsomt rett i at et fungerende demokrati på europeisk nivå ville trenge flere typer administrativ infrastruktur som i dag er lite utviklet. Men i tillegg vil en politisk solidaritet på dette nivå trenge til institusjonell støtte for de kulturelle forutsetninger for denne sivilisasjonen.

Alle de nevnte typer av fellesskap - fra familie over lokalsamfunn og nasjon til sivilisasjon - forutsetter identifikasjon med forskjellig "vi", i kontrast til "de". Her står vi overfor noe som kan fortone seg som et paradoks for mange moralister: Oppslutning om, og innordning under, en moralsk orden er i praksis avhengig av en viss "diskriminering" - det må gjøres forskjell mellom vi og de. Det synes urealistisk å tro at vi noen gang vil få en universell vi-identitet, som både kunne sidestille alle mennesker og som samtidig var emosjonell sterk. Og dersom vi kunne det, er det ikke sikkert at en slik universalismal ville bli særlig ansvarlig: Den måtte definere både framtidige generasjoner og andre skapninger i naturen som et de, som vi hadde rett til å heve oss over - jfr. motsetningen mellom økologiens grenser og menneskerettighetenes grenseløshet.

Det nærmest vi har kommet en sterk universalistisk vi-solidaritet er nok i de store verdensreligionene. Både kristendommen og islam appellerer på tvers av nasjonale og sosiale skiller, men begge markerer et vi/de-skille mellom troende og ikke troende. (Jfr. apostelen Johannes annet brev, tiende vers og fjerde vers i Koranens førtisjuende Suran.)

En politikk som ikke tar hensyn til de kulturelle forutsetninger for vi-solidaritet, vil neppe ha mye å appellere til i krisesituasjoner. Heller ikke demokratiet er en trylleformel som under alle forhold kan forventes å skape oppslutning. Et folkestyre med moralsk autoritet forutsetter, kanskje enda mer enn når det gjelder ikke-demokratiske styreformer, at de det gjelder først kjenner seg som et kulturelt kollektiv - som et folk.